

ANDREJA DEAK: „POD ŽUTOM TRAKOM“

(Biblioteka „Svedočanstva“, Prosveta, Beograd 1953 g.)

Za vreme prošlog rata Vojvodina je bila raskomadana na tri dela i u svakom od njih bio je drugi okupator. U suštini, naravno, okupator je bio isti: hitlerovska Nemačka; no u izvođenju zamisli i želja svog gospodara među nominalnim okupatorima bilo je izvesnih gradacija i nijansi. Tako Banatu pripada ta neslavna čast da je postao prva oblast u Jugoslaviji, a jedna od prvih među svim evropskim i vanevropskim oblastima uopšte, odakle su Jevreji do poslednjeg bili istrebljeni. U Bačkoj je situacija bila nešto drukčija: tu je istrebljenje počelo kasnije pa je otuda broj preživelih bačkih Jevreja i veći, te hroničari tih dana potiču iz redova Jevreja iz Bačke.

Jedan od njih je i pisac ove knjige. Dr Andreja Deak je lekar, predratni i sadašnji pukovnik, Jevrejin poreklom iz Mađarske, koji je aktivno učestvovao u mađarskoj revoluciji posle Prvog svetskog rata i posle čijeg sloma je došao u Jugoslaviju. Rat ga je zatekao kao vojnog lekara u Novom Sadu. I tu počinje i priča njegove knjige.

Čini se kao da naslov knjige nije najsretnije izabran. Žuta traka je pojam, koji karakteriše pasivnost, neborbenost, koji karakteriše one koji su nepovratno demoralisani. U ovoj knjizi, toga duha nema. Iz svakog poglavlja, iz svake stranice izbija duh prkosa, duh borbe, duh „ne dam se“. Nisu to herojski podvizi u običnom smislu te reči, ali su ipak podvizi ti koji po smelosti i originalnosti često ne zaostaju za opevanim delima čuvenih junaka.

Sama priča knjige počinje, kako je pomenuto, aprilskom katastrofom iz 1941 godine. Pisac nas, na svega par strana, pričajući samo ono što je sam video i doživeo upoznaje kako se ta velika jugoslovenska vojska, pre nego što je rat i nastao, počela da raspada i da je nestaje. Izbegavši zarobljeništvo, Deak se vraća u Novi Sad. Pričajući svoj život i život svoje porodice, on priča o teškim i sumornim danima okupiranog („oslobođenog“) Novog Sada. Priča o zloglasnom šefu KEOK-a, ustanove koja je formalno trebala da vrši nadzor nad strancima, a praktično perfidno i sadistički uništavala

i istrebljivala Jevreje — o policiskom majoru Kenjekiju, priča o novosadskoj „raciji“, no najveći deo, preko polovine knjige, posvećen je danima koji počinju nemačkom okupacijom Madarske, marta 1944 godine, i traju do Oslobođenja. A ti dani su najvažniji, jer najtragičniji, za Jevrejstvo Srednje Evrope: tih dana je pobijeno preko pola miliona Jevreja.

Cela knjiga pisana je jezikom koji je na visini i stilom neobično interesantnim. Čitaocu je već posle par stranica jasno da ova knjiga Deaku nije prvenac. Na nekim mestima pisana je tako živo, tako plastično da čitalac zajedno s piscem proživljuje svaki trenutak. Cela knjiga, koja je uprkos sredini i dobu sva prožeta humanizmom, pisana je tako da se čita bez predaha, pisana kao da treba da posluži za knjigu snimanja za neki film (a zar to ne bi zbilja mogla i da bude?).

Nesumnjivo da će ova knjiga, prepuna podataka, biti dragocen izvor za buduće hroničare, istoričare i sve one koje će zanimati ovi najsravniji dani koje beleži istorija do danas.

Dr Teodor Kovač